

Ringa tjänare – Nathan Söderblom och Samariterhemmet

Av Jan Henningsson

**SAMARITER
HEMMET**

DIAKONI

Medmänsklighet sedan 1882

Framsidesbilden visar Samariterhemmets grundläggning i november 1916. Ärkebiskop Nathan Söderblom, ordförande för Samariterhemmet och föreståndare Otto Centerwall i närvaro av bl a landshövding Hj Hammarskjöld, borgmästare J von Bahr och dr J Norrby. Fotograf: okänd.

Ringa tjänare – Nathan Söderblom och Samariterhemmet

av Jan Henningsson

En välsignad tillflykt

I en aftonbön på Samariterhemmet i juni 1915 säger Nathan Söderblom:

Och ingen ansträngning – andlig eller kroppslig – går upp mot det som kräves i personliga förhållanden. All annan möda är lättare än den att ha ansvar för människor, fostra och leda dem.

Men ändå är detta hem en välsignad tillflykt för den som söker. Man har en ljuvlig känsla, när man träder innanför dörrarna. Den som är trött till själ och kropp, längtar hit och får här vad han behöver.

På Samariterhemmet hade Söderblom redan tidigt under Uppsalaåren fått den lisa han ibland behövde, och efterhand fick han möjlighet att själv aktivt bidra till institutionens utveckling. Som ärkebiskop blev han självskriven ordförande i Samariterhemmets styrelse, ett uppdrag han tog på största allvar.¹ Man kan med fog tala om en relation till ömsesidigt gagn. Vid grundstensläggningen för Diakonisshuset, försommaren 1917, refererar Söderblom till ”oss alla som hava med Samariterhemmet att skaffa, eller på ett eller annat sätt lärt oss att älska det”. Med utgångspunkt i Matt 4:23 talar han om hur

Frälsarens verksamhet, hans kall direkt fortsättes, icke blott av predikanten, utan i samma grad även av läkaren, diakonissan, sjuksköterskan, församlingssystemen och envar som hjälper och betjänar människor i sjukdom och allehanda skräpplighet.

1 Då Samariterhemmet bildades som en stiftelse 1899, stadgades att ärkebiskopen skulle vara dess ordförande samt ”pröva och godkänna invalet av ny ledamot i styrelsen. [...] Sistnämnda bestämmelse har med rätta tillmätts en särskild betydelse, enär den även formellt knyter Samariterhemmet till kyrkan.” Einar Ekman *Diakonala insatser i svensk socialpedagogik åren 1852–1904*, Stockholm 1960:209.

Ett drygt år senare, första advent 1918, då Första Världskriget tagit slut men Spanska Sjukan härjade, håller Söderblom "Högtidstal vid invigningen av Samariterhemmets nybyggnader". Gudstjänsten är den första, som hålls i det nya kapellet. I diakonianstalernas tidskrift *Olivebladet*² skriver Otto Centerwall om den högtidliga invigningsceremonin: "Ärkebiskopen har i sina gripande ord från altaret gifvit det bästa uttryck för hvad vi känna".

Trogen Luthers lära om det allmänna prästadömet lyfter Söderblom självklart fram alla dem "som verkat och vistats här: föreståndare, läkare, präster, systrar, husmödrar och alla hjälpare och hjälparinnor, hvad gärning de månde hafva". Han fortsätter:

Nog har Herrens närhet också och särskildt förnummits av dem som här sökt ljufvlig vila och hjälp i själens, kroppens eller bådads klenhet. Och nog har mer än en af dem som här slutat sina dagar, särskildt nu också under den härjande farsoten, fått märka, att här bor visserligen Gud.

Dessa ord återspeglar säkert Söderbloms egen, personliga erfarenhet av Samariterhemmets läkande miljö, dit han tog sin tillflykt, när sjukdomen blev honom övermäktig. Under en sådan viloperiod förrättade han (oktober 1929) prästvigning i Samariterhemmets kapell – istället för i Domkyrkan. Vigningstalet bar rubriken Herrens fråga. En nyckelmening torde ha klingat med särskilt eko i detta diakonins hus: "Ja, för Petrus var hans egen frälsning oskiljaktigt förbunden med hans kall till de andras tjänst".³

Arvet efter Ebba Boström

För Samariterhemmets grundare, Ebba Boström, var det ingen given utgångspunkt, att hennes skötebarn skulle komma att knytas

² *Olivebladet* – månadsblad från Sv Diakonissanstalten, nr 1, 1919. *Olivebladet* grundades 1864 av Johan Christofer Bring, föreståndare på Ersta Diakonissanstalt. Under sin tid som Samariterhemmets föreståndare var Otto Centerwall (1873–1958) redaktör.

³ Originalmanus till vigningstalet bevarades av en de sex prästkandidaterna, Torsten Bohlin, (sedermera biskop i Härnösand), vars son Harald 1968 överlämnade det till professor Carl-Martin Edsman, Uppsala universitet.

formellt till Svenska kyrkan⁴. Tvärtom, hon tycks länge ha hyst skepsis till kyrkan som institution. Enligt Centerwall började hennes inre omprövning först 1887, efter ett besök på ett helbrägdagörelsehem i London⁵. Om det känsllosamma fromhetslivet där skriver Boström i sin dagbok: ”jag kände mig djupt besviken; jag tyckte, att den saken blef som en afgud, som hotade att förkväfa alla andra sidor af det kristliga livet”, och hon drog följande slutsats: ”Kyrkan i sitt rätta skick tyckes fordra en mera fostrad ande, - gifva tillfälle till en mera stilla tillbedjan - gör gudstjänsten oberoende af den mänskliga anden eller rättare den tjänande människans ande.”⁶

Den andliga process, som nu tog fart, blev smärtsam och upplevdes av Boström, enligt en väninna, som ”ett avklädande”.⁷ Men vad Boström saknade i det karismatiska gudstjänstlivet – liturgisk stadga, andlig disciplin, inre stillhet – det verkar hon till sist ha (åter)funnit i Svenska kyrkan, och hon beslöt 1898 överlämna sitt livsverk till vad som i praktiken blev en kyrklig stiftelse. (Från och med 1890-talet antog Boström systrar endast från Svenska kyrkan, efter att tidigare haft en brokigare rekryteringsbas, främst från frikyrkan.) Hur Boströms institution – skapad av en kvinna, med och för kvinnor – nu kom att styras av män, är en historiens ironi, som tarvar särskild behandling.

Någon skriftväxling mellan Söderblom och Boström finns veterligen inte bevarad. Men Söderblom var väl förtrogen med Boströms personlighet: hennes visioner, hennes viljestyrka och handlingskraft, hennes inre kamp. I början av sitt invigningstal 1918 lyfter han fram Boström – utan att nämna henne vid namn – som den självklara, av alla kända och beundrade förgrundsgestalten. Men han är nog med att inte dra teologiska växlar på det ojämförliga personliga engagemanget i Boströms pionjärinsats, utan konstaterar bara:

4 I ett gåvobrev 1898 överlämnade Ebba Boström, (1844-1902), sina egendomar till den nybildade Stiftelsen Samariterhemmet.

5 Otto Centerwall *”För att tjäna”. Diakonianstalten Samariterhemmet 1882–1932*, Uppsala 1932:19, citerad i Ekman 1960:198.

6 Ekman, op cit s198.

7 Ibid.

Nog har i Samariterhemmets tillkomst och hittillsvarande historia Guds närhet förnummits. Nog kände hon, att Herren var nära, hon som med en öfvervärldslig tro och djärfhet först började detta verk. Ty om vi känna, att Herren är oss nära, inpå lifvet, att han befaller, då få vi mod, kraft tro att hoppas och handla äfven i sådant, som är svårt och vidtutseende. Nog har Herrens närhet förnummits af dem som jämte henne verkat och vistats här,

Centerwall och Söderblom

I en lång runa, strax efter Söderbloms bortgång, skriver Otto Centerwall, Samariterhemmets legendariske föreståndare 1905-1944, om ärkebiskopens starka engagemang för den kvinnliga diakonin i allmänhet och för diakonissanstalten i synnerhet. Här ger Centerwall ett – sällsynt – uttryck för sina personliga känslor:

Vi ha förlorat en ledare och en vän. Vi ha förlorat en som bar Samariterhemmet och dess gärning i förbön och som älskade tjänandets liv och tjänandets verk, därför att hans eget liv var tjänst och offer. Men därför ha vi förlorat ett föredöme. Men i Samariterhemmets historia och liv skall hans minne alltid tala om kärleken, som ville vara en medhjälpare till andras glädje.⁸

I denna sin tillbakablick reflekterar Centerwall över Söderbloms syn på diakonins roll i den evangeliska kyrkan:

Att kyrkan skulle göra sin insats inte i konkurrens med stat och samhälle utan i samarbete med dessa, det var för honom en evangelisk och folkkyrklig princip, som icke fick släppas. Att kyrkan gjorde och gör sin största insats i nöden genom att vara ett samvete och ett salt och genom att utbilda och giva åt det hjälpende arbetet kallelsearbetare, som vilja tjäna i Jesu anda och i Jesu sinne, det var honom också alldeles klart.

– Många gånger har jag, när jag fått tala med honom i diakonala frågor, förvånat mig över, hur klart och sunt han såg på de yttre former, under vilka den kvinnliga diakonien arbetar, vilken djup

⁸ Otto Centerwall i *Hälsning från Samariterhemmet*, nr 5 1931:112. De avslutande orden anspelar på 2 Kor 1:24; se nedan avsnittet "Ringa tjänare".

och evangeliskt klar uppfattning han hade om systrarnas samhörighet med deras modershus och dennas betydelse för dem och för hela den kvinnliga diakonien, hur han uppskattade diakonisshusens sätt att lösa systrarnas ekonomiska frågor etc.

– Hans uppskattning av den kvinnliga diakonien hade också sin grund i hans starka känsla av brist på disciplin i det evangeliska fromhetslivet och dess ringa förmåga att sätta människor i rörelse och taga dem i tjänst åt det högsta av allt.⁹

Söderblom såg diakonatet som den evangeliska kristenhetens upplysta motsvarighet till det romersk-katolska ”ståndet av nunnor och munkar”.

Vi vilja icke genom oevangeliska löften binda någons samvete [--]. Saken måste vara frivillig. Tvång till celibat har alstrat namnlöst elände och himmelsskriande lögn. För diakonien fordras en helhjärtad hängivenhet. [--] Den som ägnar sig däråt bör fritagas från näringsbekymmer. Diakonisshemmet eller anstalten svarar för livets nödort.¹⁰

Frågan om diakonissornas civilstånd återkommer i Centerwalls egna rundbrev till systrarna. Han delar Söderbloms grundhållning men blir med åren alltmer pragmatisk.

Som ordförande i diakonistiftelsens styrelse¹¹ var Söderblom synnerligen aktiv. I en redogörelse, *Något om Samariterhemmets uppgifter och behov* (1929), berör han både ekonomin och verksamhetens inriktning och avslutar:

Om skulderna minskas, kan Samariterhemmet ytterligare utbygga och komplettera systerutbildningen samt på många punkter taga nya fruktbärande initiativ och därmed göra en ännu större insats i det socialt hjälpsamt arbetet, inte minst genom att i större utsträckning tillhandahålla åt stat och kommun diakoniskt fostrade systrar för olika slag av vårdande och fostrande gärning.

9 Centerwall, op cit, s 102; även citerad i Björkquist op cit s 221–222.

10 Söderblom ”Förlåtelsens verkan i evangelisk kärleksverksamhet”, predikan i Storkyrkan i Stockholm, Andra söndagen i Fastan, 1917; citerad i Centerwall op cit, s 104.

11 Han tillträdde som styrelseordförande i oktober 1914.

Söderbloms syn på ansvarsfördelningen mellan stat och kyrka byggde på en modern tvåregementslära. Vad är en evangelisk kyrkas uppgift? frågar han i en predikan 1917:

Hon är ej kallad att äga ett aldrig så välgörande monopol på barmhärtighet. Är den nya uppgiften mer prosaisk? Säkert betecknar den en högre ansvarskänsla, en säkrare hjälp och mer respekt för de nödställdes rätt. Kyrkan skall vara lekmannasamfundets samvete, som inskräpper dess plikt att taga vara på den behövande brodern. --- Kyrkan skall medverka till, att kommun och stat med vis barmhärtighet hjälpa och så långt möjligt avhjälpa nöden. --- Men kärlekens gärningar förutsätta ett hjärta. Eljest blir den yppersta anordning av fattigvård ett maskineri.¹²

I minnesordet "Svenska Kyrkans Primas" skriver Manfred Björkquist:

Sitt intresse visade Söderblom ej minst inför Samariterhemmets stora, kostsamma nybyggnadsföretag – diakonisshuset och tillbyggnaden till sjukhuset – genom att förmedla stora donationer: ett par på 100.000 kronor vardera. En av hans sista praktiska omsorger gällde ock Samariterhemmet, i det han lät uttala önskan om att gåvor måtte sändas dit istället för blommor på hans bår.¹³

Och resultatet blev överväldigande. Andrepastorn Samuel Palm¹⁴, som sedermera kom att efterträda Centerwall, berättar om de många gripande gåvobrev – från alla landsändar och samhällsklasser – som strömmade in efter Söderbloms bortgång. Palm sammanfattar:

För det ekonomiska tillskott, som Samariterhemmet därigenom fått, känna vi den djupaste tacksamhet [---] Men hur betydelsefullt detta än är, så är det för oss av ojämförligt mycket större värde att vårt hem blivit anbefallt inför hela vårt folk av en man, till vilkens ord man lärt sig lyssna med förtroende. Av denna anbefallning vänta vi oss välsignelse för vårt hem under kommande dagar.¹⁵

12 Centerwall op cit s 103.

13 Manfred Björkquist "Svenska Kyrkans Primas", i Nils Karlström, red *Nathan Söderblom in memoriam*, Stockholm/ Uppsala 1931:222.

14 Samuel Palm 1898–1979.

15 Samuel Palm i *Hälsning från Samariterhemmet*, nr 5 1931:100f.

Centerwall kallar Söderblom ”en av de största tiggare, som vårt land ägt” och erinrar sig deras första gemensamma tiggarrådet: ”Nu var all försagdhet borta. Nu var det Svea Rikes ärkebiskop, som bad om hjälp [...] Han redogjorde för Samariterhemmet och dess uppgift och framhöll nödvändigheten av att ett diakonisshus snart bleve byggt”.¹⁶

Söderblom och Centerwall synes ha kommit varandra nära också privat¹⁷; de var dock inte överens i alla stycken. Centerwall ingick i den kommitté som – under ärkebiskopens ordförandeskap – skulle förbereda det Allmänna Kyrkliga Mötet i Stockholm april 1931.¹⁸ Inför detta möte hade en häftig debatt utbrutit gällande ett eventuellt uttalande om Kyrkan och Freden, baserat på den så kallade Eisenach-resolutionen, som hade en snarast pacifistisk inriktning. Men medan den nyligen utsedde fredspristagaren Söderblom starkt förespråkade ett sådant agerande från Svenska kyrkans sida, var försvarsvännen Centerwall helt däremot.

Evangelisk diakoni¹⁹

”Diakoni, tjänande, är ett av de skönaste orden i Nya Testamentet”. Så inledde Söderblom sitt välkomsttal, då Förbundet för Inre Mission och Diakoni – med bred uppslutning från de nordiska länderna – möttes i Uppsala augusti 1930.²⁰ (Det aktiva deltagandet från Finlands Lutherska Kyrka är noterbart med tanke på deras negativa

16 Otto Centerwall ”Ärkebiskop Söderblom som tiggare” i *Hågkomster och Livsintryck – Tofte samlingen*, Uppsala 1931:306ff

17 Källa: samtal med Hanna Stenström, barnbarnsbarn till Otto och Karin Centerwall.

18 Runestam 2004:209f. Centerwall var en av ledamöterna i Svenska kommittén av *Världsförbundet för mellanfolkligt samförstånd genom kyrkosamfunden*, (*World Alliance for International Friendship Through the Churches*), grundat 1914.

19 I Söderbloms arkiv finns brev, protokoll och handlingar om det svenska barnsjukhuset *Evangelisches Kinderkrankenhaus und Diakonissenhaus ”Schwedenstift”* i Perchtoldsdorf i Österrike 1922–25. Dokumenten rör frågan om beteckningen *evangelisch* i Schwedenstifts namn, om problemen med dess styrelse och förvaltning och om dess överlåtande på landsregeringen i Nieder Österreich 1925.

20 Alfred Th Jörgensen ”Diakoni, tjänande, är ett av de skönaste orden i Nya Testamentet”, i Thulin, red *Hågkomster och Livsintryck – fjortonde samlingen*, Uppsala 1934:151–152. 1930 hade Storbritannien och USA anslutit sig till Diakonia, med R Seeberg, Berlin, som ordförande och Centerwall som vice ordförande.

inställning till det ekumeniska mötet fem år tidigare.²¹) Därmed slogs en bro från Nordiska Diakoniss-konferensen på Ersta tio år tidigare²², där Söderblom hade föreläst över "Kärleksbudet i religionernas historia".²³ Genom livet fördjupades ständigt hans syn på tjänandet, vilket alltmer kom att framstå som det centrala begreppet för kyrkans treledade ämbete. I sin stora rapport från Life and Work, det ekumeniska mötet 1925, skriver Söderblom:

Utvecklingen i den evangeliska kristenheten visar hän mot en tredubbel tjänst, som trosgemenskapen behöver och anlitar, nämligen ledningens tjänst (biskopsämbetet), ordets tjänst (predikoämbetet) och kärlekens tjänst (diakonien).²⁴

För Söderblom var diakonin en självklar dimension i den världsvida kyrkans gemensamma kallelse till ett liv i tjänstens tecken: "Kärleksverksamheten är lika gammal som kyrkan själv och åtminstone i teorien i alla samfund nödvändigt knuten till levande kristendom".²⁵ Liksom Centerwall hade Björkquist uppfattat allvaret i denna Söderbloms övertygelse:

Då tanken på en internationell sammanslutning på det karitativa området framfördes, var Söderblom genast redo att sätta in hela sin kraft vid starten, och han blev ock den egentlige ledaren vid "Diakonias" första konferens i München.²⁶

Söderbloms predikan, under rubriken "Samariten", vid avslutningen av denna den *Första kontinentala konferensen för Inre Mission och Diakon*²⁷ präglades av såväl politisk pragmatism som inomkyrklig självkritik:

21 Söderblom talar oförblommerat om "ärkebiskop Johanssons i Åbo förkastelse över Ekumeniska Mötet"; Nathan Söderblom *Kristenhetens möte i Stockholm*, Stockholm/ Uppsala 1926:719.

22 Nordiska Diakonisskonferensen, Ersta, Stockholm, 2 juni 1920.

23 Söderblom ägnade uppmärksamhet även åt Stora Sköndal; se t ex *Tal vid diakoninvigning*, 15 efter Trefaldighet 28 sept 1924 i Storkyrkan i Stockholm.

24 Söderblom, op cit s 372.

25 Söderblom, op cit s 371.

26 Björkquist, op cit s 222.

27 *Erste kontinentale Konferenz für innere Mission und Diakonie*, München 8–10 september 1922. Söderbloms hälsningstal, föredrag och predikan finns bevarade i arkivet på Carolina Rediviva.

Först och främst tacka vi Gud för att tack vare evangelii surdeg det moderna samfundet i stat och kommun genom sitt handlingssätt erkänner ansvaret för sjuka, eljest arbetsodugliga, gamla och nödlidande. För kyrkans och statens plikter på detta område måste lösen lyda: icke konkurrens utan genomsyrande samarbete. [--]

För det andra märka vi [--] den obeskrivliga välsignelse [--] som enligt den nutida läkarvetenskapens möjligheter utbildade tjänare i diakonin betyda. [--] Äntligen börjar kristenheten inse, att Kristus icke var endast predikant, utan även läkare, och att således hans efterföljd förverkligas likafullt av kärleksverksamhetens tjänare som av tjänarna med Ordet och sakramenten. [--]

För det tredje hava vi skådat ett stort sammanhang. [--] Man kan icke förbjuda diakonen eller diakonissan eller sjuksystemen eller församlingssystemen att bruka det förstånd som Gud har givit honom och henne. [--] Är det en strejk eller lock-out eller en samvetslös kapitalistisk kupp eller en självsvåldig bojkott och blockad eller en envis arbetslöshet, som vållar nöden hos den enskilde, så drives kärleks-verksamhetens tjänare ovillkorligen till att tänka över de sociala problemen.²⁸

Denna analys framfördes på årsdagen av det svenska andrakammarvalet 1921, det första där kvinnor fick rösta. Det är noterbart att både Söderblom och Centerwall hyste höga tankar om diakonissornas insikter i samhällsfrågor. I ett rundbrev 1921 dryftar Centerwall frågan om församlingssystrarnas valdeltagande. Hans egen uppfattning är att personval vore att föredraga, och han ställer sig tveksam till partisystemet. Emellertid känner han stor ambivalens inför att överhuvudtaget ge systrarna några råd i denna fråga: de måste följa sitt eget förstånd och omdöme.

28 Söderblom *Tal och Skrifter, Andra Delen*, Malmö 1930:80ff. Predikan hölls på tyska i Lukaskyrkan i München 10 september 1922; den svenska översättningen är en något utvidgad version.

Caritas vel justitia?

Samma medvetenhet om de djupa socio-ekonomiska problemen i efterkrigstidens Europa visar Söderblom i sin stora rapport från Eumeniska Mötet. Där skriver Söderblom om Diakonia-konferensens betydelse för mellankyrklig samverkan på det karitativa området:²⁹

Den som endast kräver rättvisa, blir förfördelad, om han avspisas med barmhärtighet. Hos de socialt vakna kristna torde denna åsikt nu hava slagit igenom. [--] Den kristna barmhärtigheten kan icke i det enskilda utföra sin gärning utan att stöta på ekonomiska förhållanden, som äro sedligt ohållbara, orättvisa och ett hinder för hjälpen. [--]

Ingen kunde vara mera dogse att inleda detta ömtåliga [--] problem än licentiat Steinweg i centralledningen i Berlin för Die Innere Mission, vad vi kalla för Diakoni. I München åstadkoms år 1922 på hösten en sammanslutning av den evangeliska kärleksverksamhetens organ i Europa. Det sammanhang, varom här är fråga, har framför allt framförts och klargjorts av Samariterhemmets föreståndare, Otto Centerwall i Uppsala, och licentiat Steinweg i Berlin.³⁰

Solidariteten med de fattiga hade Söderblom redan uttryckt i böndagsplakaten 1914-1919, vilka ingående analyserats av Staffan Runestam i hans *Söderblomsstudier*, Uppsala 2004:25ff.

Systrar och missionärer

Som ärkebiskop var Söderblom ordförande också i Svenska kyrkans missionsstyrelse, ett uppdrag han brann för. (Jonas Jonsons Söderblom-biografi liksom hans bok *Missionärerna* ger en innehållsrik och insiktsfull analys av denna centrala dimension i Söderbloms livsverk.³¹) Genom att hålla sändningsgudstjänsten för missionären/diakonissan Elin Persson i Samariterhemmets kapell (istället för

29 Söderblom förtiger – karaktäristiskt nog – sin egen roll i sammanhanget.

30 Söderblom, op cit s 371–372. En av Centerwalls efterträdare, Inga Bengtzon, Samariterhemmets föreståndare 1967–1985, var president för internationella Diakonia 1979–1988.

31 Jonas Jonson *Jag är bara Nathan Söderblom, satt till tjänst*, Stockholm 2014; *Missionärerna*, Stockholm 2019

Domkyrkan) kunde Söderblom kombinera sina ordförandeuppdrag. Att både missionen och diakonin därigenom utvann god synergi framgår av referatet i Svenska Kyrkans Missionstidning, 1921:

För första [--] gången, ha vi haft missionärsinvigning i Samariterhemmets kapell. Den högtidliga akten ägde rum söndags afton den 3 april. [--] Jag tyckte mig åter höra Samariterhemmets stiftarinna uttala sitt jublande: »Tänk, den föraktade missionen så hedrad». Vad skulle hon ha sagt nu, om hon upplevat, att en av hennes egna systrar fick ta emot sin missionärsinvigning inom hennes egen anstalts murar?

Akten började med psalmsång, varunder ärkebiskopen, syster Elin och de assisterande, präster och lekmän, knäböjde kring altarrunden. Söderbloms invigningstal anknöt till Jesu ord i Joh.16:33: *Detta har jag talat till eder för att I skolen hava frid i mig. I världen liden I betryck; men varen vid godt mod, jag har övervunnit världen:*

Dessa ord visa oss två olika områden, två riken, två världar. Du skall nu lämna hem och hemland och resa långt, långt bort. På sista tiden ha gränserna mellan olika länder och folk blivit mera skarpt markerade. Det fordras nu många anstalter och tålig väntan, innan man får pass och resetillstånd. Detta ger ett starkt intryck av förflyttning. En resa från det ena landet till det andra kännes nu, mer än förr, som en genomgripande förändring.

Men enligt det Jesusord, som jag nu ger dig med på vägen, skall du egentligen ej alls tänka på flyttning. Du skall stanna hemma i fridens rike, du får ej byta om hemvist, ty då duger du ej för den tjänst, som du blivit kallad till. Nej, du skall bli kvar i fridens land, i andens värld, hur många resor du än behöver göra.

Grundtryggheten i dessa sändningsord kunde gälla Söderblom själv, som syntes ha varit lika hemmastadd varhelst i världen han befann sig.

Ringa tjänare

Det är några bibelord, som mer än andra kan förknippas med min mormors far. Dit hör Joh 8:32 ”Sanningen skall göra eder fria”, som forskaren, den unge professorn Söderblom ville se över ingången till det nyrenoverade universitetets aula; de blev istället mottot för Olaus Petri-stiftelsen³². Dit hör orden ur 2 Kor 1:24 ”icke som om vi vore herrar över eder tro, fastmera äro vi medarbetare till att bereda eder glädje”, som står under Louis Sparres porträtt av Söderblom i Helga Trefaldighets kyrka. Och dit hör också, slutligen, Jesu ord om att tjäna: *när ni har gjort allt som åligger er skall ni säga: Vi är odugliga tjänare, vi har bara gjort vad vi är skyldiga att göra.* (Luk 17:10).

Det är ingen händelse, att just dessa ord är ingraverade på Söderbloms gravsten i Uppsala Domkyrka. Einar Billing berättar att det var detta ord:

i vilket talet vid hans vigning till ärkebiskop mynnade ut och som sedan enligt hans särskilda förordnande lästes vid hans begravning – ordet om de ”onyttiga” tjänarna, som veta med sig, att de aldrig kunna komma utöver vad som är deras enkla plikt.

[-- jag hade] nämnt det ordet, såsom redan då [1914] ett av Söderbloms älsklingsord och såsom träffande det som enligt mitt intryck dock var det djupaste hos honom. Och när jag nu ser tillbaka, ter sig för mig hela hans liv såsom en uppfordrande och förödmjukande utläggning av ordet om tjänaren, som, när hans Herre kallar på honom, icke får spara något för sig själv, utan är skyldig att giva ut allt i sin Herres tjänst.³³

Hur tolkade då Söderblom själv denna, till synes obarmhärtigt stränga, vers? Det visar sig, att han brottades intensivt med den, till exempel under rubriken ”Ringa tjänare” vid diakonissvigningen i Samariterhemmet den 28 september 1926:

32 Söderblom har också skrivit dessa ord under räcket på predikstolen i Helga Trefaldighets kyrka i Uppsala.

33 Einar Billing ”Till inledning” i *Nathan Söderblom in memoriam*, 1931:3-4

Denna liknelse kan väl synas vara hård och ociviliserad. När tjänaren kommer in från sitt arbete på marken, borde väl husbonden, om han haft mindre möda, kunna hjälpa sig själv och hjälpa tjänaren än tvärtom. [--] Det andra, som verkar ännu hårdare och mer ociviliserat, det är vad som säges om husbondens beteende, att han icke tackar tjänaren. Borde han icke säga tack?

Här liksom eljest framställer icke Jesus en liknelse för att därmed säga huru människor böra göra, utan han tar verkligheten sådan den är och tillämpar den på Guds andliga rike. Är husbondens beteende frånstötande i liknelsen, och ter sig hela liknelsen ganska hård och obarmhärtig, så finna vi, när vi gå närmare in i saken, att Jesu tillämpning just i sin obevekliga stränghet är den största barmhärtighet och tröst som en stackars tjänare åt Herren i livets skilda sysslor kan få.

I ären kallade att tjäna. Hela Eder utbildning i detta välsignade hem har haft till ändamål att göra Eder skickliga i tjänsten, och det skall bliva Eder stora heder och ära att tjäna. Tjänsten tages i anspråk på olika håll ute på fältet, inne i hemmet och på olika sätt med olika sysslor. Men allt sammanknytes därav att det i varje fall och i varje syssla gäller dels en tjänst, dels en plikt.

Husbonden som skall tjänas är människan eller rättare Gud i människan, i alla de människor, som behöva Eder tjänst och som I kunnen nå med Eder tjänst. [--]

Aldrig göra vi allt det som blivit oss befallt, men även om vi kunde göra det, så är det ändå inför husbondens heliga och översvallande barmhärtighet en lisa och en tillfredsställelse att få säga: Vi äro blott ringa tjänare, vi hava endast gjort vad vi voro pliktiga att göra.

Gud give Eder, kära vänner, glädje och hugnad i Eder tjänst. Gud låte Eder uträtta mycket till lidande medmänniskors hugnad, men Gud give Eder framför allt den nåden, att I få stå nära honom och räkna det som Eder levnads högsta ära att vara blott ringa tjänare.

Genom sitt engagemang i Samariterhemmet fick Söderblom möjlighet att konkret verka för diakonins – och diakonatets – ställning i Svenska kyrkan, ja i förlängningen i Europas evangeliska kristenhet. Samtidigt insåg han – och erkände gärna – sitt eget behov av det barmhärtighetsverk som där utfördes. Diakonisshuset på Dragarbrunnsgatan var kanske den enda plats i Söderbloms hyperaktiva tillvaro, med dess myller av kontakter och engagemang, där han släppte taget och bara tog emot den kroppens och själens läkedom som erbjöds – ringa tjänare emellan.

Uppsala, 12 juli 2025

Källor

I Staffan Runestams *Katalog över Nathan Söderbloms efterlämnade papper i Uppsala universitetsbibliotek*, Uppsala 2010, är följande titlar med bäring på Samariterhemmet förtecknade:

- I. 26 maj 1915 – Aftonbön Samariterhemmet
- II. 29 maj 1917: Tal vid grundstensläggning för Samariterhemmets diakonisshus i Uppsala tredjedag Pingst
- III. 1 december 1918: Högtidstal vid invigningen av Samariterhemmets diakonisshus 1 i Advent. Ågren 357.
- IV. 3 april 1921: Tal vid missionärsvigning, Elin Persson, på Samariterhemmet i Uppsala 1 efter Påsk. Svenska kyrkans missionstidning 46(1921):8.
- V. 28 september 1926: Ringa tjänare. Tal vid invigning av diakonissor i Samariterhemmet i Uppsala
- VI. 6 oktober 1929: Herrens fråga. Tal vid prästvigning 19 efter Trefaldighet i Samariterhemmets kapell. Utkast i B 13:8 1929.
- VII. Redogörelse 1929

Av dessa finns åtminstone en i tryckt form, nämligen nr III, talet vid invigningen den 1 december 1918, som publicerades i tidskriften *Olivebladet*³⁴ nr 1, 1919, där också redaktören Otto Centerwall skriver om den högtidliga ceremonin. Ett handskrivet predikoutkast (se nedan) synes vara en tidig version av detta tal, som väl hölls inom ramen för adventsgudstjänsten i det nya kapellet.

Otto Centerwall ”Ärkebiskop Söderblom, Samariterhemmet och den kvinnliga diakonien”, i *Hälsning från Samariterhemmet*, nr 5 1931, (Centerwall 1931).

Redogörelsen 1929 *Något om Samariterhemmets uppgifter och behov*, nr VII, är maskinskriven, liksom manuset till prästvigningstalet 1929.

34 *Olivebladet* – månadsblad från Sv Diakonissanstalten grundades 1864 av Johan Christofer Bring, föreståndare på Ersta Diakonissanstalt.

Övriga manuskript tycks ha bevarats endast som handskrifter, ofta svårtydda, ibland i form av korta stolpar. Aftonbönen 1915 är ett exempel; mot slutet har Söderblom bara med några nyckelord angivit vad han ville ytterligare förmedla: "För få diakonissor. Vilopunkter."

Korrespondensen mellan Centerwall och Söderblom (15 brev enligt Runestam) finns inte med i katalogen.

**SAMARITER
HEMMET**
DIAKONI

Medmänsklighet sedan 1882

Telefon: 018-56 40 00
info@samariterhemmet.se
www.samariterhemmet.se

Följ oss på Facebook, Instagram och LinkedIn